

nurları onları kuşatır. Bu nurlara garkolduklarından onlar halkla ilgilerini mânen keser, ruhlariyla gaip, bedenleriyle hâzır olurlar. Bundan dolayı onlara "gaip-hâzır" denir. İbrâhîm b. Şeybân, müminin dünyada bir çeşit cennet hayatı yaşayabileceğine inanır; Allah cennete bedel olarak mümine mescidi, ilâhî didarı görmeye bedel olarak da mümin kardeşlerinin yüzlerine bakmayı bahşettiğini söyler (a.g.e., s. 405). Fenâ ve bekâyı yanlış anlayan mutasavvıfları tenkit ederken gerçek anlamdaki fenâ ve bekânın temelini hâlis tevhid ve sahih kulluk olduğunu, bunun ötesinin safsata ve zındıklıktan ibaret bulunduğunu belirtir (Kuşeyrî, s. 128).

Çevresindekilere, "Ya Allah'ı hatırlayın veya ölümü hatırdan çıkarmayın" diye öğüt veren İbrâhîm b. Şeybân (Serrâc, s. 336; Sülemî, s. 404) îsârı dostluk ve arkadaşlığın esası olarak görür. Sohbet meclisine katılanların nesneleri kendilerine nisbet ederek "ayakkabım, ibriğim" gibi ifadeler yerine "ayakkabılarımız, ibriğimiz" şeklinde ortaklık ifade eden cümleler kullanmalarını tavsiye eder (Serrâc, s. 232, 234). Bu görüşlerine dayanarak onu fütüvvet hareketinin temsilcilerinden saymak mümkündür.

BİBLİYOGRAFYA :

Serrâc, *el-Lüma'*, s. 232, 234, 243, 253, 336, 405; Sülemî, *Tabakât*, s. 402-405; Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 361; Kuşeyrî, *Risâle* (Uludağ), s. 128, 223, 243, 248, 410; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb* (Uludağ), s. 250, 370; Herevî, *Tabakât*, s. 477, 478; Sem'ânî, *el-Ensâb*, X, 110; Ferîdüddin el-Attâr, *Tezkiretü'l-evliya* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1991, s. 722-724; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XV, 392-394; a.mlf., *el-İber*, Küveyt 1961, II, 244; Safedî, *el-Vâfi*, VI, 20; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI, 234; Câmî, *Nefahât*, s. 261; Şa'rânî, *et-Tabakât*, I, 113; Münâvî, *el-Kevâkib*, II, 3-4; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 344; Nebhânî, *Kerâmâtü'l-evliya'*, I, 391; Bedrân, *Tehzîbü Târihi Dimaşk*, II, 221.

ERHAN YETİK

İBRÂHİM ŞİNÂSÎ EFENDİ

(bk. ŞİNÂSÎ).

İBRÂHİM b. TAHMÂN

(إبراهيم بن طهمان)

Ebû Saîd İbrâhîm b. Tahmân
b. Şu'be el-Herevî
(ö. 163/780)

Muhaddis, fakih ve kelâm âlimi, tâbi.

Muhtemelen 80'den (699) sonra Herat'ın Bâşân köyünde doğdu. Merv'e, Irak ve Hicaz bölgelerine giderek Sâbit el-Bünânî, Simâk b. Harb, İbnü'l-Mu'temir, Ebû

İshak es-Sebüî, Âsım b. Behdele, A'meş, Şu'be b. Haccâc, Süfyân es-Sevrî gibi tâbiîn âlimlerinden hadis öğrendi. Hac yolculuğu sırasında uğradığı Bağdat'ta hadis rivayet etti. Hayatının son yıllarında Mekke'ye yerleşti. Safvân b. Süleym, oğlu Abdülhâlik b. İbrâhîm, Abdullah b. Mübârek, Vekî' b. Cerrâh, Abdurrahman b. Mehdi, Süfyân b. Uyeyne, İbn Sellâm el-Cumahî gibi âlimler kendisinden faydalandı. Muhtemelen Hicaz'dan dönerken Kûfe'de ziyaret ettiği Ebû Hanîfe'ye Mâlik b. Enes'in hadislerini imlâ etti (İbn Ebû Hâtim, I, 3-4). İyi ahlâklı, cömert bir kimse olduğu belirtilen İbrâhîm b. Tahmân kaynakların çoğuna göre 163'te (780), bazı kaynakların belirttiğine göre ise 168'de (784-85) Mekke'de vefat etti. 158 (775) veya 160 (777) yıllarında öldüğü de söylenmiştir.

Rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer alan İbrâhîm b. Tahmân için Abdullah b. Mübârek, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvûd "sika" terimini kullanmış, Ebû Hâtim er-Râzî bazan sika, bazan da "hasenü'l-hadis, sadûk" olarak değerlendirmiştir. Yahyâ b. Maîn onun için "lâ be'se bih" demiş, İshak b. Râhûye rivayetlerinin sağlam, kendisinin sika olduğunu söylemiş, Yahyâ b. Eksem Horasan, Irak ve Hicaz âlimlerinin en güvenilir ve en bilgili olanlarından biri kabul etmiştir. Sâlih Cezere de İbrâhîm b. Tahmân'ın sika bir muhaddis olduğunu söylerken iman konusunda farklı bir ircâ görüşü benimsediğini ifade etmiş, Dârekutnî ile diğer bazı münekkithler ise sika olmakla beraber ircâ görüşü sebebiyle tenkit edildiğini belirtmiştir. İbrâhîm b. Tahmân Hicaz'a giderken Nişâbur'a uğramış, din dışı kabul ettiği Cehmiyye'ye ait fikirlerin orada yaygın olduğunu görünce halkı bu fikirlerden vazgeçirmenin haccetmekten daha sevap olacağı düşüncesiyle şehirde kalarak Nişâburlular'a ircâ görüşünü kabul ettirmeye çalışmıştır. Onun benimsediği ircâ anlayışının, imanı yeterli sayıp ameli önemsemeyen Mürcie fırkasının görüşüyle bir ilgisi bulunmadığı, büyük günah işleyenleri kâfir sayan Hâricîler'in aksine Allah Teâlâ'nın günahkârları bağışlayabileceği umidini taşıdığı ifade edilmekte ve bu görüşün İslâm âlimlerince yadırganmadığı bilinmektedir. Diğer taraftan onun bu görüşün propagandasını yapmadığı gibi sonraları bu fikrinden vazgeçtiği de belirtilmektedir (İbn Hacer, I, 131). Ebû Zür'a er-Râzî'nin tesbitine göre Ahmed b. Hanbel de İbrâhîm b. Tahmân'a derin saygı duymuş ve rivayetlerini güvenilir saymıştır. Onu zayıf bir

râvi kabul eden hadis hâfızı Muhammed b. Abdullah b. Ammâr'ın bu değerlendirmesinin yanlış olduğu, rivayetlerinin hasen derecesinden aşağıya düşmediği belirtilmiştir (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, VII, 382, 383; İbn Hacer, I, 130).

Eserleri. Müellifin günümüze ulaşan tek eseri *Meşyehatü İbrâhîm b. Tahmân*'dır. Eserin Dârü'l-kütübîz-Zâhiriyye'deki yazma nüshasını yayımlayan Muhammed Tâhir Mâlik, nüshanın üzerinde "meşyeha" kaydı bulunmakla beraber bunun "es-sünen" kelimesinin tashifi olduğunu düşünmekte (*Meşyeha*, neşredenin girişi, s. 6, 45), buna göre eserin İbnü'n-Nedîm'in müellife nisbet ettiği *Kitâbü's-Sünen fi'l-fıkḥ* olabileceği akla gelmektedir. Nitekim özellikle Allah'ın sıfatları konusunda Cehmiyye'nin birçok görüşünü çürüten 208 rivayetten meydana gelen eserin bir meşyeha olmadığı açıktır. İki cüzden ibaret olan nüshayı Muhammed Tâhir Mâlik önce *Mecelletü'l-Ma'hedî'l-maḥtûṭâtü'l-'Arabîyye*'de (XXII/2, Kahire 1396/1976, s. 241-300), daha sonra müstakil olarak yayımlamıştır (Dimaşk 1403/1983). Ulvî es-Sekkâf da Zehebî'nin *Muḥtaşarü'l-'ulûv* ve İbn Abdülber en-Nemerî'nin *et-Temhîd*'inin fihristleriyle beraber eserini fihristini neşretmiştir (Demmâm 1410). İbrâhîm b. Tahmân'ın sika ve zayıf râvilere dair *Medḥal* adıyla birer eser kaleme aldığı (İbn Hibbân, VI, 27), ayrıca *Kitâbü'l-Menâkıb*, *Kitâbü'l-İdeyn* ve *Kitâbü't-Tefsîr* adlı eserleri bulunduğu belirtilmektedir (İbnü'n-Nedîm, s. 284).

BİBLİYOGRAFYA :

İbrâhîm b. Tahmân, *Meşyeha* (nşr. Muhammed Tâhir Mâlik), Dimaşk 1403/1983, neşredenin girişi, s. 6, 11-52; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerḥ ve't-ta'dîl*, I, 3-4; II, 107; İbn Hibbân, *eş-Şikâṭ*, VI, 27; Kelâbâzî, *Ricâlü Şaḥîḥi'l-Buḥârî*, I, 53-54; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 284; İbn Mencûye, *Ricâlü Şaḥîḥi Müslim* (nşr. Abdullah el-Leysî), Beyrut 1407/1987, I, 40; Hatîb, *Târiḥu Bağdâd*, VI, 105-111; Sem'ânî, *el-Ensâb*, II, 38-39; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 322; Mizî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 108-114; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, VII, 378-385; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 213; Safedî, *el-Vâfi*, VI, 23-24; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muḍîyye*, I, 85-86; Fâsî, *el-İk-dû's-semîn*, III, 215-216; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 129-131; Hazrecî, *Hulâsatü Teḥzîb*, s. 18; Temîmî, *et-Tabakâtü's-seniyye*, I, 198-200; Sezgin, *GAS*, I, 92-93; Ca'fer Seccâdî, "İbn Tahmân", *DMBİ*, IV, 159-160.

M. YAŞAR KANDEMİR

İBRÂHİM TAMGAÇ HAN

(bk. TAMGAÇ HAN).